

Cymru / Gales

Txillardegi

Herri keltikoak, goi patu gaiztoren batek jorik baleude bezala, gainbehera doaz eskualde guztietan. Aspaldiko mendeetan Italian, Galian eta Iberian suntsitu zirenez gain, gaur ere, geronen begien aurrean, itzaltzen ari dira bretoinak, eskoziarrak, eta bi Irlandetako gael-tarrak.

Gales-ko «kumri-tarrak» ere, ez hala?

Horra hor laburki, oso laburki, lerro hauen bitartez erantzun nahi nukeen galdera zaila; bide-nabar irakurleari aztarna-bideren bat eskainiz. Pizkunderik bai ahal dago Cymru delakoan? (esan [kömri] otoi, berek bezala; eta horretatik artikuluz guztian, Gales eta Walis-en ordez, erabiliko dudan «Kumri» hori).

Kumri-ren erdibiketarik funtsezkoena

Bi eskualde nagusitan zati daiteke Kumri.

Zer da Kumri, ordea? Nalakoa da? Zein neurritakoa da?

Kumri herri txikia da, guztiz Euskal Herriaren tamainakoa:

20.700 km² — 2.721.201 biztanle (1971).

Horien artean, eta orain dela sei urte beraz, 565.000k esan zuten kumri-eraz «hitzegiteko gauza izan». Hizkuntza galtzen ari da han:

Urteak	Kumri osoan	Kumri-dunak
1891	1.660.000	biztanle %54,4
1901	2.000.000	» 49,9
1911	2.420.000	» 43,5
1921	2.656.474	» 37,2
1931	2.593.332	» 36,8
1951	2.598.675	» 28,9
1961	2.653.200	» 26,0
1971	2.721.201	» 20,8

Gainbeherakada azkartzen ari dela dirudi.

Ez era berean eskualde guztietan. Eta lehenago aipatutako bi eskualde nagusietara goaz horretara: Caerdydd (ingl. Cardiff)-en ondokoa bata: etorkinez ere oratua, Morgannwg eta Mynwy barrutietakoa; hiri handiena (Caerdydd bera, Abertawe edo ingl. Swansea, eta Casnewydd-ar-Wyig edo ingl. Newport), meatzeak eta industria dituen eskualdea; 1.700.000 biztanle gutxi gora behera zabalera txiki batetan kokaturik. Eta gainerako barrutiak oro bestea, ia industriarik gabea, pausaleku aparta, arabera jendetzaz urria bere milioiarekin, eta soziologi egituraz arakaikoa eta kaletartu gabea.

Bi eskualde horik hizkuntzari dagokionez ere errotik dira desberdinak: Caerdydd-en ondoko «hinterland» horretan, %86,5ek ez dakite kumrieraz hitzegiten. Beste hitz batez esateko, ekonomia modernoa duen eskualdea inglestuta dago ia osoki.

Bestea, berriz, baserritarrena, arrantzaleena, Caerdydd-etik atekoa, askoz ere kumritarragoa da: bertako %33k dakite kumrieraz.

Berrikuntza eta ingleskuntza, kaletartzea eta des-kumritartzea, batak besteari baletxecko bezala, elkarri loturik agertzen dira herri xehetaren aurrean. Berritu beharrak hizkuntzaren galera bide dakar ezinbestean, eta «berez» alegia. Eire-ko «gael-tacht» triste, txiro eta atzeratueta den bezalatsu, ez ote darie jadanik halako zahar kutsurik Kumri-ko «Fro Gymraeg» izeneko kumritar eskualdeci? Ni beldur!

Politika baranoan

Kumri-tarrak abertzaletasun politikoaren baranoan iratzartzen hasiak ote diren ezin daiteke gaur zalantzan jar: bai. Urte askotan laborista «sukurtsalisten» bilgune izana, abertzaletasunaren

aldera jotzen ari da orain. Ez oso sakonki oraindik; baina jotzen hasia bai.

Lehenengo deputatu abertzalea orain dela 11 urte lortu zuen Kumrik «Plaid Cymru»ko burukide batengan. Ordura arte ez zen horrelakorik sekula gertatu. Aneurin Bevan sozialista famatuak, esate baterako, kumri-tarra izanik ere, ezertan ez zuen bere kumritasuna politika mailan erabili, ez oharrerazi.

Kumrin, hitz batez, bertako ikatza eta burdina aspaldidanik naziotarturik daudelako, sozialista tradizioa dago, eta bertako kumritar burgesia ahula da. Abertzaletasunaren gorakada, ordea, berria da.

1974eko udazkenean, Alba-n ere (Alba=Eskozia) abertzaleek, Londres-ko bazterrak harrotuz, 11 deputatu lortu zituzten mementoan, Kumri-ko «Plaid Cymru»ko alderdikoek ere hiru deputatu lortu zituzten: Evans, Thomas eta Wigley; eta beste lau boz-barrutitan ere, bigarren gelditu ziren abertzaleen deputatu-gaiak.

Plaid Cymru alderdia, dena esateko, partidu zuhurra da, sotila, erdikoia; hein batez gurean dugun Alderdiaren tankerakoa (nahiz bi alderdiok harreman hertsirik eta jarraikirik ez izan, Kumri-tik esana didatenez). Agertzen hasia den kumritar abertzaletasuna, hitz batez, eskuindarra da.

Zein barrutitan gailen hiru horik?

Kumri-ko deputatu abertzaleok, ondoko hiru konderri eta barrutiotan gailendu ziren:

1. — Evans jauna: Carmarthen-en.
2. — Thomas jauna: Meirionydd-en.
3. — Wigley jauna: Caernarfon-en.

Carmarthen hori Hego-Mendebalean dago; eta Meirionydd eta Caernarfon, berriz, Ipar-Mendebalean. Hitz batez: abertzaleak ez dira, gaur gaurkoz bederen, industri eta meatze barrutietan nagusitu; soziologiari dagokionez, eta azaldua dugunez, atzeraturik eta kaletaturik ez dauden barrutietan baizik.

1974eko hauteskundeotan, hain zuzen, Caerdydd, Abertawe eta Casnewydd-ar-Wyig hiri nagusietan, azken gertatu ziren «Plaid Cymru»ko deputatu-gaiak.

Industriguneetan, beraz, abertzaletasuna ez da oraindik sar-

tu; «Plaid Cymru»k defendatzen duen abertzaletasunak halako «garo-kutsua» balu bezala.

Kumri-ko abertzaletasuna, garbikiago mintzatuz, eskuinean dago oraingoz. Eta Kumri hizkuntza-dunaren etorkizuna, horretara, zeharo dago arrisku larritan, ene ustez.

Kumri nekez abiatzen bide da bere pizkunderuntz.

Kumri-ko ikastolak, lizeoak eta beste

Urrun daude kumri-tarrak gugandik: hizkuntza bakarreko ikastoletan (1964), 3.364 haur zeuden. Hau da: %1,1. Kopuru hori gora doa; baina ez inolaz ere hemen ezagutzen dugun abiadan. Beste zenbait eskolatan, dena dela, astean hiru orduz dute, gai gisa, kumrieraren ikastea.

Lizeoen mailan, berriz, bost lizeo zeuden 1964ean; baina elebidunak dira. Diglosikoak hobe, zenbait ikaskai (modernoenak) ingelesez azaltzen baitira.

Argitaratzen diren liburuen kopuruari dagokionez, gureantzera bide dabilta kumri-tarrak:

1971	177 liburu
1972	203 liburu

Hizkuntza baturik dago aspaldidanik (VIII. medetik honako literatura azkarra dute kumritarrek), eta alde horretatik ez dute burrukarik ezagutu. Berritu eta osatu beharra, bai, latza, guk bezalaxe: garbizaleak, mordoiloizaleak, eta abar.

Telebistaz 12,5 ordu dituzte astean (%6,7), eta irratiz 13 ordu (%3,1). Gainerakoa ingelesez: %93,3 eta %96,9. Ez baita oso zoragarria kumri-tarren aldetik.

Eta geroari buruz?

Kumri-ko abertzale fin batzuk ezagutzen ditut. Eta, minez aitortuko nieke: Kumri-ko itxurak Eire gogorazten dit alderdi askotatik; eta ez Katalunia edo Suomi (Finlandia).

Politikari utzi eta hizkuntzaren aldeko burruka «hutsa eta garbia» eraman nahi luketenak ez dira oraindik agortu. «Cymdeithas» bera ere tankera horretakoa da zenbait aldetatik.

Ezkertar abertzaleek (Ned Thomas eta beste) indar txikia dute oraingoz; eta Gareth Miles-ek 1972an kumrieraz argitara

zuen Agiriak («Cymru Rydd, Cymru Gymraeg, Cymru Sosialidd»; hau da, «Kumri Askatua, Kumri kumri-duna, Kumri sozialista») oihartzun txikia lortu bide du orain arte.

Beste mutur batetan, azkenik, kumri-eraz ez dakien John Jenkins-ek ere, IRA amets, sortu zuen «Kumri-ko Armada Izkutua», jaio eta berehala suntsitu zela dirudi. Eta ahanzte osoan usteltzen dela presondegian (aurki irtengo 10 urte-gartzela egin ondoren) bide militarra hautatu zuen buruzagia.

Saunder Lewis-ek, Gwenallt-ek, J. R. Jones-ek, eta beste anitzek, ongi ezagutzen dugun aberri-mina salatzen dute. Arrakasta bai ala ez, geroak erranen.

Tx.

CYMRU / GALES

Cymru, Wales en inglés, y Gales en español, es un pueblo celta perteneciente al Reino Unido. Cymru es un pueblo de dimensiones similares a las del País Vasco. Posee una vida cultural que recuerda también a la nuestra: medios de comunicación, televisión, radio, libros, etc. La lengua va perdiendo terreno, como muestran los porcentajes del artículo: su uso ha decaído en menos de un siglo de 54% (1891) a 20% (1971). En su conjunto, Cymru evoca más fácilmente Eire que Catalunya o Suomi (Finlandia).

Estos últimos años asistimos al fenómeno de un renacimiento político indudable que se desarrolla en el sentido del nacionalismo. Cymru es un pueblo de tradición socialista británica. La importancia adquirida por el nacionalismo es un fenómeno reciente. La implantación más fuerte radica en las regiones menos industrializadas, en los territorios más tradicionales. El partido nacionalista más importante es el Plaid Cymru, que viene a ser como PNV (Partido Nacionalista Vasco) entre nosotros, un partido centrista. Así pues, el ascenso nacionalista galés tiene una coloración de derechas; lo que, a nuestro entender, condiciona la renovación misma de Cymru.

La izquierda nacionalista es débil en Cymru, y no ha conseguido aun el apoyo masivo y popular.

CYMRU / GALES

Cymru, Wales en anglais, le Pays Galles en français, est un peuple appartenant au Royaume Uni. Cymru est un petit pays, de dimensions similaires à celles du Pays Basque. Sa vie culturelle rappelle la nôtre: moyens de communications, télévision, radio, livres, etc. Sa langue perd du terrain, comme le montrent bien les pourcentages de l'article: son usage baisse, en moins d'un siècle, de 54% (1891) à 20% (1971). Dans l'ensemble, Cymru rappelle davantage l'Eire que Catalunya ou la Filande (Suomi).

Ces dernières années nous assistons au phénomène d'une renaissance politique certaine qui se développe dans le sens du nationalisme. Cymru est un peuple de tradition socialiste britannique. L'importance acquise par le nationalisme est un phénomène récent. Le plus fort établissement réside dans les régions moins industrialisées, dans les territoires les plus traditionnelles. Le parti nationaliste le plus important est le **Plaid Cymru**, qui est comme le PNB (Le Parti Nationaliste Basque) chez nous, un parti centriste. Ainsi donc, la montée nationaliste galloise a une couleur de droite; c'est qui, à notre avis, conditionne le renouvellement même du Cymru.

La gauche nationaliste est faible au Cymru; elle n'a pas encore le soutien et l'appui massif et populaire.